

15. İbn Arabî'nin Kendi Şiirini Şerhi^{1 2}Muhammet Sani ADIGÜZEL³

APA: Adigüzel, M. S. (2025). İbn Arabî'nin Kendi Şiirini Şerhi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (46), 216-225. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15731920>

Öz

İbn Arâbî bir aşk şiirleri kitabı olan “Tercümânü'l-Eşvâk” adlı eserinde anlattığı aşkın mecaz değil gerçek olarak anlaşılması üzerine bu eserin şerhi olan “Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümânü'l-Eşvâk” adlı eserini yazmıştır. Söz konusu kitapta ilahî tecellileri bir beşer üzerinde gördüğünü beyan etmiştir. Ancak bu beyanın gerçek bir isim üzerinden yapılmış olması aşkın aslında ilahi değil beşeri olduğu yorumlarını da beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine o da kendi şiirlerini şerh etmek zorunda kalmıştır. Şerhte zahirde adı Nizam ve lâkabı Aynü's-Şems ve'l-Bahâ gibi görünen sevgilinin batında sevgililer sevgisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Bâtının görünmediği ancak zâhirin görüldüğü ve bu yüzden de aşkın görünene olunduğu sanılsa da aslında aşk görünmeyene, görünen vasıtasıyla görünmeyendir. Asıl olan Allah'tır. Kullar surettir. Hayat kulların aslı bulana kadar suretle oyalanması demektir. Veli şair İbn Arabî'nin “Hâ” dediysem “Yâ” dediysem “Elâ” dediysem “Emmâ” dediysem / Ne geldiyse dilime hepsinde onu söyledim onu / Ve gene ‘Hiye’ dediysem ya da ‘Hüve’ dediysem ya da bunların çoğulu / ‘Hüm’ dediysem, ‘Hünne’ dediysem ya da ‘Hüma’ dediysem kastettim hep onu” mısraları ile bilge şair Sezai Karakoç'un “Bütün şiirlerde söylediğim sensin / Suna dedimse sen Leyla dedimse sensin / Seni saklamak için görüntülerinden faydalandım Salome'nin Belkis'in / Boşunaydı saklamaya çalışmam öylesine aşıkârsın sen bellisin” mısraları birlikte okunur ve bunlara bir de bilgin şair Ömer Hayyam'ın “Ezel sırlarını ne sen bilirsin ne ben / Bu muammayı ne sen okursun ne ben / Perde arkasında var seninle benim dedikodum / Perde düştü mü ne sen kalırsın ne ben” mısraları eklenirse, perde aralamak demek olan şerh konusu biraz daha aydınlanabilir.

Anahtar kelimeler: İbn Arabî, Tercümânü'l-Eşvâk, Şiir Şerhi

¹ Bu makale, 09-11 Mayıs 2025'te, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi tarafından düzenlenen III. Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi'nde sunulan “İbn Arabî'nin Kendi Şiirini Şerhi” başlıklı bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir.

² **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %16

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 14.05.2025-**Kabul Tarihi:** 23.06.2025-**Yayın Tarihi:** 24.06.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15731920>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

³ Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü / Professor, Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Education, Department of Turkish Language and Social Sciences Education (İstanbul, Türkiye) **e-posta:** msadiguzel@fsm.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-4616-7899> **ROR ID:** <https://ror.org/04mma4681> **ISNI:** 0000 0004 0498 588X

Ibn Arabî's Commentary on His Own Poem⁴

Abstract

Ibn Arabî's "Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümânî'l-Eşvâk" was written as a commentary to "Tercümânü'l-Eşvâk", a book of love poems, when the love theme in the latter was understood as reflecting the true love instead of metaphorical. In that book, he stated that he saw divine manifestations on a human being. However, as that statement made by naming a human, there were interpretations that the love was anthropic rather than divine. Hence, Ibn Arabî had to write a commentary to correct this misperception. In the commentary, he explained that although he mentioned Nizam or Aynü's- Şems vel Bahâ as the loved one on the surface, this was merely for appearance, in its essence the real love was toward Allah. Allah is the reality and his creations are appearances. Life is a process in which his servants deal with appearances until they find the essence. Ibn Arabî's method of pointing out to the divine by mentioning the human names and pronouns can be read in parallel with similar approaches in the poems of Sezai Karakoç and Ömer Hayyam. In this paper, the notion of commentary as something enabling us to remove curtains/appearances to reach the real one, or in other words as something leading us from metaphor to truth will be discussed centering around Ibn Arabî's commentary on his work Tercümânü'l-Eşvâk.

Keywords: Ibn Arabî, Tercümânü'l-Eşvâk, Poem Commentary

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %16

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 14.05.2025-**Acceptance Date:** 23.06.2025-**Publication Date:** 24.06.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.15731920>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

“Derviş Yunus bu sözü
Eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeker
Bir Molla Kasım gelir”
-Yunus Emre.

Mehmet Fuad Köprülü'nün “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adlı eserinde iki isim söz konusu edilir: Ahmet Yesevî ve Yunus Emre (Köprülü, 2020). Mahmud Erol Kılıç'ın “Sufi ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası” adlı eserinde ise isim sayısı üçtür: İbn Arabî, Mevlânâ ve Yunus Emre. Bu isimlerden Kılıç'ın Osmanlı sahası dışında yer aldığı için dışarıda bıraktığı Ahmet Yesevi “Pir-i Türkistan” diye bilinirken, ilk isim olarak zikrettiği İbn Arabî'nin “Türklerin millî piri” diye bilinmesi kayda değer bir husustur (Kılıç, 2017).

Türk edebiyatına etkileri bakımında birbiriyle kıyas kabul eden bu dört isimden İbn Arabî'nin şiirleri “Divânü'l- Maârif” adlı eserde toplamıştır. Bunun dışında “Tercümânü'l-Eşvâk” bir şiir kitabı daha bulunan İbn Arabî'nin “Fütûhâtü'l-Mekkiyye” adlı eserindeki şiir sayısı ise 7102 beyit kadardır (Kılıç, 2017).

İbn Arabî'nin eserleri arasında şerhler de vardır: “Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümânî'l-Eşvâk” ve “Şerhu Hal'î'n-Na'leyn”. Bunlardan ilki kendi eseri Tercümânü'l-Eşvâk şerhi, ikincisi İbn “Kasî'nin Hal'î'n-Na'leyn” adlı eserinin şerhidir. İbn Arabî bunlardan ikincisinde, “Şerhu Hal'î'n-Na'leyn”de, kendi şerh anlayışını da dile getirmiştir:

“İbnü'l-Arabî kendi şerh anlayış ve yöntemini, İbn Kasî'nin Hal'u'n-na'leyn'de tasavvufi meselelere yaklaşımına ve telif üslûbuna ilişkin yaptığı değerlendirmelerle irtibatlandırarak, eserde çeşitli vesilelerle izah etmiş; ayrıca Hal'u'n-na'leyn'i şerhediş gaesini de belirtmiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre şerhe konu olan herhangi bir metinde, doğrudan herhangi bir ilmin mâhiyetine dâir ayrıntılı bilgi verilmez. Çünkü aslında şerh, müellifin metninde dile getirdiği sözleri yorumlamaya dönük bir çabadan ibârettir. Zâten şerhten maksat da bizâtihi meselenin kendisini veya doğrusunu anlatmaktan ziyâde ibâreye bağımlı kalarak metnin muğlak noktalarını vuzûha kavuşturmadır. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî metinde izâha ihtiyaç duymayacak cümleleri şerhetmemiş, okuyucu tarafından anlaşılacağı düşünülen ibâreleri de zikre değer bulmamıştır. Bu bağlam içinde kalarak İbnü'l-Arabî, metnin bizzat müellifi değil şârihi olduğunu özellikle vurgulama ihtiyacı duymuştur” ([Muhyiddin İbnü'l-Arabî](#), 2017: 169)

İbn Arabî'nin bu anlayışının kendi eseri “Tercümânü'l-Eşvâk” şerhi için de geçerli olduğu söylenebilir.

“Şerhu Tercümânî'l-Eşvâk”

Muhyiddin İbn Arabî'nin “Tercümânü'l Eşvâk” adlı eseri “Arzuların Tercümanı” adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Kanık, 2006). Yanlış anlaşılmaya müsait şiir türünde bir eser olan bu kitabın başında İbn Arabî kendi yanlışlarını düzelter bir hanım kızdan bahseder. Daha doğrusu sanki şiire konu olan hanım kıza ilgili şiirleri başka bir hanım kız düzeltir gibidir. Olay Kâbe'yi tavaf esnasında geçer.

İbn Arabî'nin şiirine konu olan ve adı Nizam ve lâkabı Aynü's-Şems ve'l-Bahâ (Güneşin ve Güzelliğin Gözü) olan kızın “Eğer nefisleri çabucak ve kolayca kötülüğe kayan ve zayıf, hasta ruhlu, bozuk, kötü düşünceli, namus duyguları körelmiş insanlar olmasaydı, Allah'ın yaratılış sırasında ona bağışladığı fizikî ve ruhi özellikleri bir bir açıklardım.” (Kanık, 2006: 22) kaydıyla açıklamadığı özellikleri yanında

açıkladıkları da var:

“O, gökteki bembeyaz yağmur bulutu gibi güzeldi; bir çiçek gibiydi; âlimlerin güneşiydi, gözbebeğiydi; edebiyatçıların çiçek tarhiydi; gül bahçesi idi; ağzı mühürlü açılmamış bir hokkaydı; inci gerdanlığının bir parçasıydı; zamanın eşsiz örneğiydi; çağının en değerli kızıydı. Cömertliği bolca, himmetleri yüksekçeydi. Ana ve babasının sevinciydi; sahasının efendisiydi; bulunduğu meclisin en şerefli siydi; evi Mekke'nin Ciyad semtindeydi; evi mahallenin gözbebeğiydi; âdeta bir gönül merkeziydi; Tihâme onunla aydınlanırdı; bahçedeki çiçekler ona yakın, ona komşu olduklarından dolayı tomurcuklarını açardı; onun taşıdığı güzelliklerden (letâyif) ve inceliklerden (şekâyık) ötürü, marifet çiçekleri etrafa kokular yayardı; üzerinde meleklerin dokunduğu izler, meliklerin, kralların sahip olduğu güçler vardı.” (Kanık, 2006: 22).

İbni Arabî'nin nesir diliyle yaptığı bu anlatımın bir benzerini Sezai Karakoç da şiir diliyle yapar. Ancak bir farkla ki, bunlardan ilki birlikteyken, diğeri ise ayrıyken sevgili portresi çizer gibidir:

“Sen tabiatın içinde tabiatla birlikte fakat tabiatüstüsün
Karla örtülü yüksek çamlar gibi ancak uçakla gözlenebilirsin
Sen Leonardo Da Vinçi'nin ya Van Gogh'un kalemiyle çizilebilirsin
Aragon'un söylediği gözler senin gözlerindir
Sen her an bitmeyen bir pikniktesin
Bütün Roma sütunları dikilmiştir senin için
Emperyal Kahvesi Akman yapıldı seni anmak için
Meydandaki anıt bile sen yanından geçtikçe alımlı albenili
Bir bakışta bulurum büyük halk tablosunda seni
Hıçkırıklarım çarpar her gün gök aynasına
Kendimi kapırıyorum eski rüya oyunlarına
İnsanlar parça parça geçiyorlar yollardan
Sarhoş katil namuslu adam
Ben bir köprü parmaklığına dayalı bekliyorum
Bir piknik dönüşü gelip bu köprüden geçersin diye bekliyorum.” (Karakoç, 2012: 243-244)

Arabî'nin “Tercümânü'l-Eşvâk” şiirine ilham kaynağı olan bu kız, çevresindekilere etkileri bakımından, ondan çok sonra yazılmış ama çok önce geçen bir olayı konu alan bir romanı, Anatole France'ın bir romanını, bu romanın kahramanı ve aynı zamanda romanın adı olan *Thais*'i hatırlatıyor. Elbette bu hatırlatma beraberinde bir başka hatırlatmayı, romanın diğ er kahramanı, erkek kahramanı, ilahi aşktan beşeri aşka geçen Pafnüs'ü akla getirir. Pafnüs'ün, Thais'e “Seni seviyorum, Thais!” diye ilan-ı aşk ettiği bölüm şöyledir:

“Seni canımdan çok seviyorum. Senin yüzünden ben sevgili çölümü terk ettim; susmak için yemin eden dudaklarım, senin için günaha girdi; senin için, görmemem gereken şeyleri gördüm, işitmemem gereken şeyleri işittim, kalbim senin için karıştı ve içinden, güvercinlerin su içtikleri kaynaklar gibi sular fışkırdı; zebanilerle cadalozların kol gezdikleri çöllerde gece gündüz senin için yürüdüm; çıplak ayaklarımla engerek yılanlarının ve akreplerin üzerine hep senin için bastım! Evet, seni seviyorum! Ben seni, gözleri şehvetten kararıp üzerine aç kurtlar gibi yahut boğalar gibi saldıran o adamlar gibi sevmiyorum. Bir geyik yavrusu, bir ceylan bir aslan için neyse sen onlar için osun. Ey kadın, onların yırtıcı aşkları senin ruhunu paramparça ediyor! Ben senin ruhunu da, bedenini de seviyorum, seni Tanrı'nın varlığında yüzyıllar boyunca seviyorum; benim bağrım da senin için beslediğim sevginin adına gerçek inanç ve tanrısal acıma derler. Ben sana, geçici bir gecenin rüyalarından ve bir anlık

sarhoşluktan daha iyisini vaat ediyorum. Ben sana, kutsal ziyafetler ve göksel düğünler vadediyorum. Benim sana getirdiğim mutluluk sonsuzdur; işitilmemiş bir mutluluktur bu; onu sana anlatmaya imkân yok ve eğer bu dünyada mutlu yaşayan faniler o sonsuz mutluluğun bir gölgesini bir parçacık görebilseydiler, hayretten derhal ölürlerdî." (France, 1939, 65-66).

Ama Arabî daha baştan sanki böyle bir getirinin önüne geçmek ister gibi bir kayıt düşer. Zaten söz konusu şiirin mukaddimesi de bu kaydın hikâyesidir.

Bu kayıttta neler mi var? Arabî'nin Recep, Şaban ve Ramazan aylarında umredeyken yazdığı bir şiirin, bu şiirin, "Tercümânü'l-Eşvâk" şiirinin, daha doğrusu, bu şiire konu olan Nizam'ın, Nedim'in bir gazelinde "Yok bu şehir içre senin vafettiğin dilber Nedim / Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana" (Gölpınarlı, 2004, 250) şeklinde vafettiği gibi bir hayal değil, gerçek bir dilberin, bir sevgilinin, Aynü's-Şems ve'l-Bahâ'nın hikâyesi:

Kâbe'yi tavaf ederken başıma gelen çok ilginç bir öyküsü oldu bunun: Bir gece Kâbe'nin etrafında tavaf ediyordum. Vaktim güzel geçiyordu. Birden bana bir hâl oldu, titremeye başladım. Bu hâli bilirdim. Bu nedenle, tavaf yerinden çıktım, çünkü orada bir hayli kalabalık insan vardı. Bu kez kumlar üzerinde tavaf etmeye başladım. Tam o sırada bir ilham kaynağına yakalandım ve şiir söylemeye başladım." (İbn Arabî, 2006: 26)

Hikâye bitmedi. Arabî'nin yanında söylediği şiiri dinleyen biri vardır. Bu biri yine bir kızdır. Arabî'nin anlatımıyla bu kız şöyle böyle bir kız değil, hâzâ kızdır:

"Öylesine kendimden geçmişim ki, ipektten daha da yumuşak olan bir el sırtıma vurunca ancak kendime gelebildim. Sırtıma vuran kim diye dönüp baktım. Bir de ne göreyim, karşımda Rum kızlarından (min benâti'r-rûm) güzel genç bir kız duruyor. Ondan daha güzel yüzlü, ondan daha tatlı dilli, ondan daha narın, ince yapılı, ondan daha latif yumuşak kalpli ve ince duygulu, konuşması ondan daha kibar olan birini ömrümde görmedim. Zarafet, edep, güzellik ve marifet yönünden akranlarının hepsinden üstündü." (İbn Arabî, 2006: 26)

Arabî'nin methine mazhar olan bu kızın neden böyle bir methe mazhar olduğu asıl bundan sonra anlaşılır. Kız, Arabî'nin kendi kendine söylediği şiiri dinlemiş ve onu düzeltmek için sırtına vurmuştur. Kaydın bundan sonrası Türk şiirindeki dedim-dedi formunu andırır. Türk halk hikâyelerinde, Kerem ile Aslı hikâyesinde olduğu gibi, karşılıklı konuşmalarda kullanılan "Aldı Kerem" ve "Aldı Aslı" formunda devam eder. Arabî ile Kurretü'l-Ayn'ın karşılaşmalarını anlatan ve bir gizli elin açık el hâline gelerek, bir kız şeklinde, Kurretü'l-Ayn adıyla, Arabî'nin yanlışlarının düzeltildiği bu satırlar, "Tercümânü'l-Eşvâk" şiirinin ilk dört beytinin düzeltildiği bu bölüm, kaydın en can alıcı noktasını teşkil eden bu diyalog, belki de onun bir iç konuşması, bir monolog olan bu diyalog, bir monologu andıran bu diyalog, şairinin kendi şiirini şerh ettiği ve bir bakıma kendi kendini sigaya çektiği bu satırlar, Mahmut Kanık'ın çevirisiyle olduğu gibi okunabilir:

"Sonra bana "Efendim! Ne dediniz?" diye sordu.

Ben de,

"Ah bir bilseydim, ah bir bilseydim

Hangi kalbe sahipler, acaba biliyorlar mı?"

dedim.

Bunun üzerine, "Hayret" dedi. "Sana şaştım kaldım. Sen ki çağının arifisin, böyle sözler söylüyorsun. İnsan bir şeye sahip olur da, onun ne olduğunu bilmez mi? Ayrıca insan bir şeye ancak onu tanıdıktan sonra sahip olmaz mı? Bir şeyi bilmek istemek onun yokluğunu düşünmeyi mi gerektirir? Oysa usul, hakkı söylemektir, hakkı düzgün bir dille anlatmaktır. Nasıl olur da senin gibi biri böyle bir şeye izin verir? Peki efendim, daha sonra ne dedin?"

Ben de ona;

“Ah gönlüm bir bilseydim, bir bilseydim

Hangi yollara düştüler, nasıl aştılar dağları?”

dedim.

Bunun üzerine o da bana, “Efendim! dedi, gönül ile gönlün içi arasındaki yollar, insanın bunları bilmesine bir engel teşkil eder. Nasıl olur da, senin gibi biri, ulaşılması mümkün olmayan bir şeyi temenni edebilir? Oysa usul, hakkı söylemektir, hakkı düzgün bir dille anlatmaktır.” Ardından “Peki efendim, daha sonra ne dedin?” diye sordu bana.

Ben de,

“Sen sağ sâlim mi görüyorsun onları?

Ya da helâk olmuş, yok olmuş gibi onları?”

dedim.

Bunun üzerine o da bana, “Onları bırak, onlar sağ sâlim, kendi yolunda gidiyorlar. Fakat, asıl sen sor bakalım kendi kendine “sağ sâlim misin, yoksa helâk olmuş, yok olmuş, yok olmuş gibi misin?” Peki, daha sonra ne dedin?” diye sordu.

Ben de,

“Hayrete düştü âşıklar, geçtiler kendilerinden

Aşk içinde yanıp yakıldılar, şaşırıldılar yolları.”

dedim.

Bunun üzerine, bir çığlık atarak, “Hayret, hayret!” dedi. “Aşka gönlünü kaptırmış biri hayrete düşsün, yolunu şaşırırsın, bu nasıl olur? Oysaki onun ilgilendiği biricik işi aşktır; aşk insanın duygularını alt üst eder; aklını başından alır; ruhunu dehşet ürperti içinde bırakır; aşk insanı öldürür; dolayısıyla öldükten sonra hayrete düşmek nasıl olur? Aşkta kim kalabilir ki yolunu şaşırırsın? Oysa usul, hakkı söylemektir, hakkı düzgün bir dille anlatmaktır. Senin gibi birinin bu şekilde konuşması uygun değildir. Bunun üzerine ben de “Ey hala kızı, senin adın ne? diye sordum. O da “Kurretü'l-Ayn! (Göz Nuru)” dedi. Ben de ona, “Sen benim gözümün nurusun!” dedim. Sonra selâmlaşık ve ayrıldık.

Sonra işte bu karşılaşmadan sonra, ben onu tanıdım; onunla dost oldum. Ve onda bu dört beytin açıklamasını yapanın anlatamayacağı ve kelimelerle anlatılamayan nice marifet incelikleri (letayif) gördüm.” (İbn Arabî, 2006: 26-28)

İbn Arabî ile Kurretü'l-Ayn arasında geçen Aldı Arabî Aldı Kurretü'l-Ayn adlı serüven burada biter görünür. Ancak bitmez. Karakoç'un “O şarkıya özenip söylenecek mısralar vardır.” (Karakoç, 2012, 433) sözünden hareketle bu serüvene, bu bitmeyen şarkıya bir yenisi eklenebilir:

“Bir yerde, neredeydi bilmem, bir var bir yok

Ama bir yerdedik ki şimdi ordan çok,

Çok uzaklara gittik;

Bizimle birlikte mutluluk, sevgiler,

Düşler ve baharlar vardı ve ezgiler

Nasıl da birden bittik!

Ah! Ne kadar da güzeldi o serüven;

Daha güzeldi, serüvende bir de sen,

Şimdi, beyaz ve yitik.” (Dıranas, 2017: 75)

İbn Arabî, kendi eseri “Tercümânü'l-Eşvâk”ı, yani “Arzuların Tercümanı'nı, yine kendisi, “Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümânü'l-Eşvâk” (Kılıç, 2009), yani “Arzuların Tercümanı'nın Şerhi” adıyla şerh eder. Onun böyle bir şerh yazmasının sebebi mecazın gerçek sanılmasıdır. Eserin başındaki şiir hikâyesini gerçeği

gizlemek için anlattığı yorumu yapılmıştır. Onun aşkının ilahi değil beşerî olduğu iddia edilmiştir. O da bu iddiayı çürütmek için “Tercümânü'l-Eşvâk” için bir şerh yazma gereği duymuştur:

“Mekke’de –Allahu Teala Mekke’yi şereflendirsin ve onu büyütsün! – yazdığım bu “Tercümânü'l-Eşvâk” için bir şerh yazdım. Bunun nedeni şudur: Halep şehrinde bulunan dostlarım el-Mes’ûd Ebû Muhammed Bedr bin Abdullah el-Habeşî el-Hâdim ve el-Velîd el-Barr Şemsüddîn İsmail bin Sevedkin en-Nûrî’nin istekleri üzerine bu şerhi yazdım. Şemsüddîn ‘fakih’lerden birinin bu eseri inkâr ettiğini, eleştirdiğini duymuş. ‘Şeyh’in “Tercümânü'l-Eşvâk”a yazdığı önsözde, bu kitapta gazel tarzında yazdığı şiirlerinde ilâhî ilimleri, sırları ve hakikatleri kastettiği doğru değildir. Şeyh bu şerhi kendisine aşk şiirleri yazmış denilmesin ve din ve takva konusunda böylesine ünlü bir konuma sahip birine aşk şiirleri yazdığı nispet edilmesin diye yazmıştır.” şeklinde sözler duymuş. Allah her şeyi en iyi bilendir! İsmail bunları duyunca çok üzülmuş. Duygularını teessürlerini gelip bize de aktardı. Bu nedenle ben de bu kitabın şerhini Halep’te yazmaya başladım. Yazdığım şerhin bir kısmı bazı fakihlerin ve kelmacıların huzurunda bizim kaldığımız evde Kemalüddin Ebu’l-Kasım bin Necmüddîn el-Kadî İbn el-Adîm tarafından – Allah onu muvaffak etsin! – sesli olarak okundu. Biz hemen yolculuğa çıktık. Kusuru ve eksiğiyle birlikte yukarıda zikredilen tarihte bu şerhi tamamladık [H 612/M 1215]. Bizi eleştiren kişi bu şerhi duyunca Şemsüddîn İsmail’e gelip “Bundan böyle, günlük dilde kullanılan alışılmış sözlerle ve kelimelere tasavvufi anlamlar yükleyen ve bu sözlerle ilahi ilimlere işaret ettiğini ileri süren, tarikat ehlinde olan hiçbir sufi hakkında artık kuşku duymam, hakkında kötü düşünmem mümkün değildir.” demiş. Benim hakkımda hüsn-i zan sahibi olmuş ve hakkımda kötü düşünmeyi bırakmış.

İşte “Tercümânü'l-Eşvâk”a şerh yazmamın asıl sebebi budur.” (İbn Arabî 2006, 13-14)

İbn Arabî’nin söz konusu kitaba yazdığı şerhten önce “Bu kitapta hangi isimden söz ettiysem, hepsi ondan kinayedir; hangi evi tasvir edip anlattıysam, hepsinde onun evini kastetmişimdir. Ancak bu kitapta yazdığım bütün şiirlerde daima içime doğan ‘ilâhî varidâtlar’a (el-vâridâtü’l-ilâhiyye, içe doğuşlara) ve gönlüme inen ‘ruhânî inişler’e (el-tenezzülâtü’r-ruhaniyye) ve ‘ulvî tenâsübler’e (el-münâsebetü’l-ulviyye) imalarda bulundum; bunu da (biz sufilerin yolu olan) en üstün yola göre sembollerle yaptım, çünkü ‘kuşkusuz öte dünya bu dünyadan daha hayırlıdır.” (İbn Arabî, 2006, 23) cümleleri ile Sezai Karakoç’un “Önce ruhla el ele, güle oynaya giden güzellik, kıldan ince bir dar boğaz ya da kapıya gelindiğinde, ya dışarıda kalır ya da özündeki bütün libidal ve narsist artıkları pul pul dökerek, saf bir şekilde ideal âleme ait yaniyla ruhla birleşimini, kaynaşmasını yapar. Şairin veli oluşu, veliliğinden sonra da şiir biçimli eserler vermesi ancak bu şekilde olur. Bu eserler, görünüşte şiir veya musiki parçalarıdır, gerçekteyse ayrı bir planın deyişleri. Bu yüzendir ki, Mesnevi’de ya da Muhyiddin-i Arabî’nin şiirlerinde şiirden başka bir şey görmemek insanı yanıltır. Bu ruh öncüler, şiirden öteye geçmişlerdir ama şiiri de kendileriyle beraber geçirmişlerdir. Erotik ve plastiği aşamamış estetikle, bunlardan soyunup Allah’a tapınma, Allah’ı anma ve Allah’a götürme planına yükselmiş estetik arasında, bir derece farkı değil, bir mahiyet farkı vardır.” (Karakoç, 2012, 70-71) cümleleri birlikte okunabilir ve daha sonra veli şair İbn Arabî (2006, 24) ile bilge şair Sezai Karakoç’un (2012a, 432) şiirlerinden birer bölüm yan yana sunulabilir:

İbn Arabî	Sezai Karakoç
“Hâ” dediysem “Yâ” dediysem “Elâ” dediysem “Emmâ” dediysem Ne geldiyse dilime hepsinde onu söyledim onu Ve gene ‘Hiye’ dediysem ya da ‘Hüve’ dediysem ya da bunların çoğulu ‘Hüm’ dediysem, ‘Hünne’ dediysem ya da ‘Hüma’ dediysem kastettim hep onu	Bütün şiirlerde söylediğim sensin Suna dedimse sen Leyla dedimse sensin Seni saklamak için görüntülerinden faydalandım Salome’nin Belkis’in Boşunaydı saklamaya çalışmam öylesine aşıkârsın sen bellisin

Bunlara bir de bilgin şair Ömer Hayyam’ın bir rubaisi eklenebilir:

“Ezel sırlarını ne sen bilirsin ne ben

Bu muammayı ne sen okursun ne ben

Perde arkasında var seninle benim dedikodum

Perde düştü mü ne sen kalırsın ne ben" (Sâdık Hidâyet, 2018, 59)

Sonuç

Son olarak İbn Arabî'nin kendi şiirinin, "Tercümânü'l-Eşvâk"ın şerhi olan "Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümânî'l-Eşvâk"tan bir şiir şerhine, altmış bir şiirinden birincisine, onun Kurretü'l-Ayn tarafından sigaya çekildiği ilk dört beytin şerhine yer verilebilir:

ليت شعري هل دروا

أي قلب ملكوا

يقول ليتني شعرت هل دروا الضمير يعود على المناظر العلى عند المقام الأعلى، حيث المورد الأحلى التي تتعشق بها القلوب وتهيم فيها الأرواح، ويعمل لها العمال الإلهيون. (أي قلب ملكوا) يشير الى القلب الكامل المحمدي لنزاهته عن التقييد بالمقامات، ومع هذا فقد ملكته هذه المناظر العلى، وكيف لا تملكه وهي مطلوبة؟ ويستحيل عليها العلم بذلك لأنها راجعة إلى ذاته، إذ لا يشهد منها إلا ما هو عليه، ففيه يتنزه وإياه يحب ويعشق

"Keşke bilseydim, hangi kalbe sahip olduklarını bildiklerini."

Bu sözde, "Keşke bilseydim, hangi kalbe sahip olduklarını bildiklerini" ifadesindeki zamir, kalplerin kendisine bağlandığı, ruhların kendisinde mest olduğu ve ruhanî varlıkların onun için çalıştığı en güzel kaynağın bulunduğu yüksek makamların yanı başında yer alan yüce manzaralara (nazargâh-ı ilahi) atıfta bulunmaktadır.

"Hangi kalbe sahip olduklarını" ifadesi, o saf ve kemale ermiş kalbe işaret eder; bu kalp, hiçbir şekilde makamlarla sınırlı olmayan bir kalptir. Buna rağmen, bu yüce manzaralar (nazargâh-ı ilahi) onun üzerinde etkili olmuş ve onu sarmalamıştır. Matlup (istenen) olduğu hâlde nasıl etkilenmesini ki! Ancak, bunları ilimle kavramak imkânsızdır, çünkü bunlar Allah'ın zatına aittir. İnsan, ancak zahirî olanı görebilir; bu yüzden, o, orada huzur bulur, onu sever ve ona âşık olur.

وفوادي لو درى

أي شعب سلخوا

آراد بالشعب الطريق إلى القلب، لأنّ الشعب: الطرق في الجبال، فكأنّه لما غابت عني هذه المناظر العلى، ترى أي طريق لبعض قلوب العارفين الذين سلخوا هذه الطرق؟ واختص ذكر الشعب لاختصاصه بالجبل وهو الود الثابت، يريد المقام فإنّه الثابت، إذ الأحوال لا ثبات لها، وإذا نسب إليها الثبات والدوام فلتو اليها لا غير على القلوب.

"Keşke bilseydi gönlüm, hangi yolu edindiklerini..."

Burada "şu'ab" (yollar) ifadesiyle kalbe giden yol kastedilmektedir; çünkü "şu'ab", dağlardaki patikalara verilen isimdir. Yani, yüce manzaralar (nazargâh-ı ilahi) benden uzaklaştığında, acaba bu yolları kat eden ve bu yolun sâliki olan âriflerin kalplerine giden yol hangisidir?

"Şu'ab" kelimesinin özellikle dağa atıfta bulunması, dağın sabırlı ve sağlam yapısını simgeler. Burada aslında "makam" kastedilmektedir, çünkü makam sabittir, oysa hâllerin kendisi sabit değildir. Eğer hâllerle ilgili bir sabitlik ve devamlılık söz konusuysa, bu yalnızca kalplerde sürekli

olarak devam eden bir süreç olarak kabul edilir.

أتراهم سلموا أم تراهم هلكوا

المنظر العلى من حيث هي مناظر لا وجود لها إلا بوجود الناظر، كالمقامات لا وجود لها إلا بوجود المقيم، فإذا لم يكن ثم مقام لم يكن ثم مقيم، وإذا لم يكن ناظر فما ثم منظور إليه من حيث ما هو منظور إليه، فهلاكهم إنما هو من حيث عدم الناظر فهذا المراد بقوله سلموا أم هلكوا

“Yüksek manzaralar (nazargâh-ı ilahi), yalnızca bakanın (nazar edenin) varlığıyla varlık bulur; tıpkı makamların, ancak o makamda bulunan kişiyle anlam kazanması gibi.”

Eğer bir makam yoksa, o zaman orada makama oturan da yoktur. Eğer bakan (nazar eden) yoksa, o zaman bakılacak bir şey de yoktur.

Dolayısıyla, onların helak olması, aslında bakanın (nazar edenin) olmamasıyla ilgilidir. İşte “Acaba onlar selamete mi erdiler, yoksa helak mı oldular?” sorusuyla kastedilen de budur.

حار أرباب الهوى

في الهوى وارتبكوا

لما كان الهوى يطالب بالشيء ونقيضه حار صاحبه وارتبك، فإنه من بعض مطالبه موافقة المحبوب فيما يريده المحبوب، وطلبه الاتصال بالمحبيب، فإن أراد الهجر فقد ابتلى المحب صاحب الهوى بالنقيضين، أن يكونا محبوبين له فهذه هي الحيرة التي لزمت الهوى واتصف بها كل من اتصف بالهوى، والهوى عندنا عبارة عن سقوط الحب في القلب في أول نشأة في قلب المحب لا غير، فإذا لم يشاركه أمر آخر وخلص له وصفا سمي حبا، فإذا ثبت سمي ودًا فإذا عانق القلب والاحتشاء والخواطر لم يبق فيه شيء إلا تعلق القلب به سمي عشقًا من العشق، وهي اللبابة المشوكة.

“Âşıklar, aşktan dolayı hayrete düştüler ve yollarını şaşırdılar.”

Aşk, bazen bir şeyi ve onun zıddını aynı anda talep ettiğinden, **aşık kişi şaşkına düşer ve kafası karışır**. Çünkü aşkın bazı isteklerinden biri, **sevgilinin taleplerine uymak ve sevgiliyle birleşmeyi istemektir**. Ancak sevgili ayrılmak isterse, âşık olan kişi, **iki zıt talep arasında sıkışır ve sadece her iki zıt şeyi de kendi arzusunun göre elde etmeyi ister**. İşte bu, aşkın doğasında var olan şaşkınlıktır ve aşka düşenlerin yaşadığı kararsızlıktır.

Aşk, kalpte ilk doğan sevdanın başlangıcından başka bir şey değildir. Eğer bu sevda başka bir şeyle karışmaz ve **sadece o sevgiye ait olursa**, buna “sevgi” denir. Eğer bu sevgi zamanla **güçlenir ve sağlamlaşırsa**, “sadakât” ya da “vefa” olarak adlandırılır. Ancak **eğer bu sevgi, kalbi, bedeni ve zihni tamamen sarar ve kalbin her zerresinde başka bir duyguya yer kalmazsa**, işte o zaman “aşk” olarak tanımlanır ki, bu da **dikenli bir sarmaşığa** benzer (İbn Arabî, 2000, 7-8).

Kaynakça

- Dıranas, Ahmet Muhip (2017). *Şiirler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- France, Anatole (1939). *Thais*. çev. Nasuhi Baydar, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2004). *Nedim Divanı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İbn Arabî (2000). *Zahâiru'l-A'lâk Şerhu Tercümâni'l-Eşvâk*. Beyrut: el-Matbaatü'l-Ünsiyye.
- Kanık, Mahmut (2006). "Giriş". İbn Arabî, *Arzuların Tercümanı*. çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İz Yayıncılık.
- İbn Arabî (2006). *Arzuların Tercümanı*. çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karakoç, Sezai (2012a). *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai (2012b). *Makamda*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kılıç, Mahmud Erol (2017). *Sufi ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Kılıç, Mahmut Erol (2019). *Sûfi ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Köprülü, Mehmed Fuad (2020). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- [Muhyiddin İbnü'l-Arabî](#) (2017). *Şerhu Hal'ın-Na'leyn*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- Sâdık Hidâyet (2018). *Hayyam'ın Terâneleri*. çev. Mehmet Kanar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yeditepe Türk Klasikleri (1963). *Yunus Emre*. haz. Nevzat Yesirgil, İstanbul: Yeditepe Yayınları.